

І. О. Рощина,
кандидат юридичних наук, доцент
С. О. Циганій,
асистент

СУД ПРИСЯЖНИХ В УКРАЇНІ: АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ РЕФОРМУВАННЯ

У статті дається правовий статус і аналіз інституту присяжних в Україні, а також інших країнах Європи і Америки. Розглядаються причини прийняття в Україні повноважного інституту присяжних і негативні результати відсутності такого інституту присяжних. Пропонується прийняття нових законів про статус присяжних в Україні відповідно до світової позитивної практики.

Ключові слова: інститут присяжних, законодавець, негативні наслідки, корупція, судді, суд присяжних.

И. А. Рощина, С. А. Цыганій

Суд присяжных в Украине: актуальные вопросы реформирования

В статье дается правовой статус и анализ института присяжных в Украине, а также других странах Европы и Америки. Рассматриваются причины принятия в Украине полномочного института присяжных и негативные результаты отсутствия такого института присяжных. Предлагается принятие новых законов о статусе присяжных в Украине в соответствии с мировой положительной практикой.

Ключевые слова: институт присяжных, законодатель, негативные последствия, коррупция, судьи, суд присяжных.

I. Roshchina, S. Tsiganiy

The jury in Ukraine: topical issues of reforming

The article deals a legal status and analysis of the jury in Ukraine and other countries of Europe and America. The reasons of adoption in Ukraine, the Institute of Chartered disabled and negative results of the lack of normal institute jury. It proposed the adoption of new laws on the status of the jury in Ukraine in accordance with international good practice.

Key words: Institute of Chartered, legislator, the negative effects of corruption, a judge, a jury trial.

Постановка проблеми та її актуальність.

Незважаючи на вікову позитивну практику суду присяжних у всьому світі, в Україні в 2012 р, при прийнятті Кримінального процесуального кодексу України, була зроблена спроба введення інституту присяжних, який повністю відрізняється як за формою, так і по суті від інституту присяжних у всьому світі. Тому це нововведення не дає позитивних результатів як у попередженні корупції в судовій системі, так і в законності притягнення до кримінальної відповідальності обвинуваченого.

Аналіз досліджень і публікацій. Сучасний стан діяльності суду присяжних в Україні повністю не досліджений. Аналіз останніх досліджень показує, що реакція на це нововведення була дещо суперечливою.

К. Дронова вважає, що несправедливо судити низьку ефективність концепції суду присяжних, ґрунтуючись виключно на досвіді сучасної української моделі змішаного судочинства. Безпосередня участь громадян у правосудді та винесенні судового рішення є конституційною гарантією, яка дуже довго чекала «свого моменту», і для

українського суспільства – це безсумнівно суттєвий крок вперед [1].

У ході законодавчого регулювання діяльності суду присяжних необхідно передбачити його використання тільки в окремих категоріях кримінальних справ. Функції присяжних повинні бути відокремлені від функцій професійного судді. Присяжні вирішують у своєму вердикті лише питання юридичного факту, а професійний суддя на основі вердикту присяжних і норм кримінального права постановляє вирок [2].

Д. Федоров вважає, що впровадження самого інституту присяжних у сучасних реаліях – не більше ніж бажання влади продемонструвати прагнення до європейських ідеалів правосуддя та дотримання прав людини [3].

Є й інші думки та пропозиції, які ще більш заплутують цю проблему. Класичне розуміння суду присяжних і його призначенню, на нашу думку, дав І. Я. Фойницький [4, с. 359-435].

Із наведеного убачається, що норми Кримінального процесуального кодексу України (ст. ст. 31, 368), які регламентують діяльність суду присяжних, повністю не тільки не відповідають світовій практиці застосування суду присяжних, але й не сприяють як попередженню корупції в судовій системі, так і законності притягнення до кримінальної відповідальності осіб, що вчинили чи не вчинили злочини.

Мета статті – переосмислення кількості присяжних, які беруть участь у судовому процесі, кількості злочинів, при розгляді яких беруть участь присяжні, а також прав і обов'язків присяжних у суді.

Виклад основного матеріалу. Однією з форм народної участі у відправленні правосуддя є суд присяжних. Народжений в Англії, а потім прийнятий і перероблений у Франції, інститут присяжних став нині світовою формою участі народу у вирішенні питання про винність або невинність підсудного.

Держави, у яких немає суду присяжних, як правило, мають корумповану судову систему. Швидка і суцільна корумпованість судової сис-

теми України є лише похідною від загальної корумпованості суспільства.

В індексі сприйняття корупції Україна останні роки займає 152 з 183 країн. У зведеному рейтингу Transparency International на одному рівні з Україною містяться такі країни як Азербайджан, Гондурас, Нігерія, Того, Філіппіни, Бангладеш, Сьєрра-Леоне і Зімбабве [5].

Корумповані судді, в корумпованих державах найчастіше іменем держави, постановляють незаконні вирoki. При чому, в одних випадках без доказів засуджують невинних людей, а в інших випадках звільняють від кримінальної відповідальності осіб, які вчинили злочини. У свою чергу працівники правоохоронних органів шляхом катування, залякування тощо домагаються признання громадян у злочинах, які вони не скоювали, а судді, на підставі цих визнань, постановляють обвинувальні вирoki невинним людям. Все це повною мірою, в даний час, притаманне Україні. Ось конкретні приклади незаконних засуджень громадян України.

Протягом ряду років на території Запорізької та Дніпропетровської областей гвалтував і вбивав неповнолітніх серійний маніяк із запорізького міста Пологи С. Ткач. На допитах він зізнався у вбивстві і згвалтуванні 100 неповнолітніх дівчат від шести до вісімнадцяти років. Практично за кожний злочин вже були затримані й засуджені невинні люди. Зізнавальні свідчення вибиwali працівники правоохоронних органів.

Так, семикласника Я. Поповича змусили зізнатися у вбивстві та згвалтуванні своєї племінниці й позбавили волі на 15 років. На суді вини він не визнав. Говорив, що дуже любив племінницю і не вбивав її. Судді та народні засідателі Апеляційного суду Запорізької області навіть слухати не стали «вигадки» пацана про погрози оперативників. Незважаючи на те, що піймали справжнього убивцю, він просидів у в'язниці вісім років і вийшов 22-річним хворим юнаком.

Володимир Світличний, якого звинуватили у вбивстві й насильстві над власною дев'ятирічною донькою, повісився в камері Дніпропетровського СІЗО.

На рахунку серійного маніяка із Західної України А. Онопрієнко було 52 життя. СБУ затримала 26-річного Ю. Мозолу – і три дні чекісти разом із представником Генпрокуратури катували хлопця вогнем і струмом, вимагаючи зізнатися. Ю. Мозола помер під час катування, а через два тижні взяли справжнього маніяка [6].

А ось конкретні приклади, як судді, явно будучи зацікавленими в результаті справи, звільнили від кримінальної відповідальності осіб, які вчинили злочини. Львівський Апеляційний суд випустив на підписку про невиїзд трьох кілерів найкривавішої банди з ватажком А. Сушко. На їхньому рахунку – десяток вбивств, у тому числі двох спецназівців, які намагалися затримати А. Сушко, і грабежі на Західній Україні і в м. Києві. Суд над бандитами тривав близько 4 років через те, що там близько сотні потерпілих, свідків та 143 томи справи. Після цього бандити зникли [7].

У червні 2011 року в центрі Києва дорогий джип «Мерседес» ML буквально розчавив об стіну матір трьох дітей С. Тетеренкову. Потерпіла йшла по тротуару, коли на неї наїхала машина, за кермом якої була Н. Соловей, помічниця судді. Після того, що сталося, її не затримали – відпустили під грошову заставу, потім Шевченківській суд м. Києва її амністував [8]. Аналогічні приклади можна наводити безліч.

Необхідно погодитися з Я. Бронштейном, що судова влада сьогодні в Україні – це не «третя влада», а самодостатній корумпований клан, наділений де-факто фантастичними правами без якої-небудь, навіть символічної відповідальності, повністю відірваний від населення і такий, що живе виключно корпоративними інтересами при потуранні і навіть заступництві органів державного нагляду [9, с. 17].

Немає сумніву, що якби ці справи розглядалися у суді присяжних, то таких негативних наслідків для багатьох невинних людей не настало.

Першим недоліком інституту присяжних в Україні є кількість присяжних, які беруть участь в судовому процесі. Згідно п. 3 ст. 31 КПК України кримінальне провадження в суді першої ін-

станції щодо злочинів, за вчинення яких передбачено довічне позбавлення волі, здійснюється колегіально судом у складі трьох професійних суддів, а за клопотанням обвинуваченого – судом присяжних у складі двох професійних суддів та трьох присяжних [10, с. 17].

Наприклад, кількість присяжних у кримінальних справах в судах США у справах про злочини, які караються стратою, складається з 12 членів. Однак у справах про незначні злочини і тяжких злочинах, які не караються стратою, колегія в судах штатів може бути сформована з восьми, семи, і навіть шести присяжних засідателів. У Франції кількість присяжних 9 членів, а в Німеччині – 6 членів [11].

Характерно, що у суді присяжних царської Росії, запровадженого відразу після скасування кріпосного права, було 12 присяжних, які тільки вирішували питання про вину чи невинуватість підсудних, без усякої в тому участі сторонніх осіб, і рішення їх лягало в основу вироку [4, с. 427, 430]

Другий недолік інституту присяжних в Україні стосується кількості злочинів, при розгляді яких беруть участь присяжні. Обмеження участі присяжних у кримінальному провадженні в суді першої інстанції тільки за злочинами, за вчинення яких передбачено довічне позбавлення волі, причому тільки на прохання обвинуваченого, є доказом того, що законодавець свідомо не бажав введення нормального інституту присяжних.

Третій, і головний, недолік законодавства про присяжних в Україні полягає в правах і обов'язках, а також порядку наради і голосування присяжних у суді.

Згідно зі ст. 368 КПК України судді і присяжні мають однакові права і разом, шляхом голосування, вирішують наступні питання:

1) чи мало місце діяння, у вчиненні якого обвинувачується особа;

2) чи містить це діяння склад кримінального правопорушення і якою статтею закону України про кримінальну відповідальність він передбачений;

3) чи винен обвинувачений у вчиненні цього кримінального правопорушення;

4) чи підлягає обвинувачений покаранню за вчинене ним кримінальне правопорушення;

5) чи є обставини, що обтяжують або пом'якшують покарання обвинуваченого, і які саме;

6) яка міра покарання має бути призначена обвинуваченому і чи повинен він її відбувати;

7) чи підлягає задоволенню пред'явлений цивільний позов і, якщо так, на чію користь, в якому розмірі та в якому порядку;

8) чи вчинив обвинувачений кримінальне правопорушення у стані обмеженої осудності;

9) чи є підстави для застосування до обвинуваченого, який вчинив кримінальне правопорушення у стані обмеженої осудності, примусового заходу медичного характеру, передбаченого частиною другою ст. 94 Кримінального кодексу України;

10) чи слід у випадках, передбачених ст. 96 Кримінального кодексу України, застосувати до обвинуваченого примусове лікування;

11) чи необхідно призначити неповнолітньому громадянському вихователя;

12) що належить вчинити з майном, на яке накладено арешт, речовими доказами і документами;

13) на кого мають бути покладені процесуальні витрати і в якому розмірі;

14) як вчинити із заходами забезпечення кримінального провадження.

Перш за все усякий суд, у тому числі й суд присяжних, повинен володіти двома якостями – незалежністю від сторонніх впливів і здатністю постановити правильне рішення [4, с. 362].

Чи володіє суд присяжних в Україні, з урахуванням вимог ст. 368 КПК, незалежністю і здатністю постановити правильне рішення? Виходячи з вимог ст. 368 КПК України присяжні не користуються ні незалежністю, ні правом самостійного прийняття рішення, а тому вони не в змозі постановити правильне рішення. Отже, їх роль повністю зведена до прав народних засідателів, які були в СРСР, а потім і в Україні, і яких

в народі називали «кивалами» за їх згоду з усіма рішеннями головуючого в суді.

Про неспроможність суду присяжних в Україні свідчать і ст. 391 КПК України, яка регламентує порядок наради і голосування в суді присяжних, а саме:

1. Нарадою суду присяжних керує головуючий, який послідовно ставить на обговорення питання, передбачені статтею 368 цього Кодексу, проводить відкрите голосування і веде підрахунок голосів.

2. Усі питання вирішуються простою більшістю голосів. Головуючий голосує останнім.

3. Ніхто зі складу суду присяжних не має права утримуватися від голосування, крім випадку, коли вирішується питання про міру покарання, а суддя чи присяжний голосував за виправдання обвинуваченого. У цьому разі голос того, хто утримався, додається до голосів, поданих за рішення, яке є найсприятливішим для обвинуваченого. При виникненні розбіжностей про те, яке рішення для обвинуваченого є більш сприятливим, питання вирішується шляхом голосування.

4. Кожен із складу суду присяжних має право викласти письмово окрему думку, яка не оголошується в судовому засіданні, а приєднується до матеріалів провадження і є відкритою для ознайомлення.

5. У випадку, коли серед більшості складу суду, яка ухвалила рішення, відсутні професійні судді, головуючий зобов'язаний надати допомогу присяжним у складенні судового рішення.

З урахуванням світової теорії і практики колегія присяжних повинна бути відокремлена від професійного судді (суду) і наділена повноваженнями приймати рішення, чи винен підсудний і пред'являти йому злочин чи ні.

А якщо це так, то виникає закономірне питання: «Чому законодавець України не врахував світову практику про суд присяжних, а винайшов те, що не дає ніякої користі у попередженні корупції в судовій системі?» Відповідь, на нашу думку, може бути тільки одна. Законодавець і не думав навіть про введення апробованого в бага-

тьох країнах протягом тривалого часу інституту присяжних, а мав на меті зберегти корумповану судову систему.

Проведене нами анкетування громадян і суддів України з питання: «Чи сприяло б поліпшенню діяльності суддів введення інституту присяжних?» 76,5 % громадян України вважають, що введення інституту присяжних сприяло б поліпшенню діяльності суддів. У цей час тільки 44,5 % суддів вважають, що введення інституту присяжних сприяло б поліпшенню діяльності суддів. Відповіді на це питання, як громадян, так і суддів України, дають можливість зробити висновки, що введення інституту присяжних в Україні буде сприйнято суспільством досить позитивно.

Висновки. Підбиваючи підсумок аналізу статусу суду присяжних в Україні та світовій практиці суду присяжних, слід констатувати, що терміново необхідно введення інституту відповідно до світової практики. На нашу думку, кількість присяжних в Україні за злочини, з мірою покарання три роки позбавлення волі і вище, має бути 9 осіб. За злочини, за якими міра покарання менше трьох років позбавлення волі, кількість присяжних має бути шість осіб і тільки за клопотанням обвинуваченого. Колегія присяжних засідателів повинна сидіти окремо від суду і спілкуватися з ним тільки через обраного нею голову Колегії.

Література

1. Дронова К. Суд присяжных в Украине / К. Дронова [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://voxukraine.org/2015/07/22/juri-in-ukraine-rus/>.

2. Суд присяжных: конституционное право граждан Украины [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://blog.i.ua/user/2612516/726619/>.

3. Федоров Д. Суд присяжных в Украине: странный гибрид советского и европейского правосудия / Д. Федоров [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://1k.com.ua/485/details/3/20>.

4. Фойницкий И. Я. Курс уголовного судопроизводства. – В 2-х томах / И. Я. Фойницкий. – Т. 1. –

Санкт-Петербург: Изд-во «Альфа», 1966. – 552 с.

5. Украина установила антирекорд в коррупционном рейтинге Transparency International // Корреспондент.net/ – 1 декабря. – 2011 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://korrespondent.net/business/economics/1289423-ukraina-ustanovila-antirekord-v-korruptsiynom-rejtinge-transparency-international>.

6. Ильченко С. Украдене життя – судова помилка / С. Ильченко [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://helsinki.org.ua/index.php?id=1299148561>.

7. Харченко А. Выпустили на волю трех киллеров / А. Харченко // Сегодня. – 2011. – 26 марта.

8. Петик М. Простили смерть мамы троих детей / М. Петик // Сегодня. – 2011. – 26 ноября.

9. Бронштейн Я. Спаси, Боже, меня от судьи, а с другими мерзавцами я сам справлюсь. Анатомия судебно-правовой патологии Украины. Памфлет-исследование / Я. Бронштейн. – Севастополь: Ассоциация «КМАТМН», 2003. – 398 с.

10. Процесуальний кримінальний кодекс України. – К.: Видавець А.В., 2012. – 326 с.

11. Суд присяжных. Материал из ЭНЭ [Електронний ресурс]. – Режим доступа: <http://wiki.laser.ru/index.php>.

References

1. Dronova K. Sud Prisyazhnyh v Ukraine [Elektronnij resurs]. – Rezhim dostupu: <http://voxukraine.org/2015/07/22/juri-in-ukraine-rus>.

2. Sud prisyazhnyh konstitucionnoe pravo grazhdan Ukrainy [Elektronnij resurs]. – Rezhim dostupu: <http://blog.i.ua/user/2612516/726619>.

3. Fedorov D. Sud prisyazhnyh v Ukraine: strannyj hibrid sovetskogo i evropejskogo pravosudiya [Elektronnij resurs]. – Rezhim dostupu: <http://1k.com.ua/485/details/3/20>.

4. Fojnickij I. YA. Kurs ugovnogo sudoproizvodstva. – V 2-h tomah. – T. 1. – Sankt-Peterburg: Izd-vo «Al'fa», 1966. – 552 s.

5. Ukraina ustanovila antirekord v korrupcionnom rejtinge Transparency International // Korrespondent.net/ – 1 dekabrya. – 2011 [Elektronnij resurs]. – Rezhim

dostupu: <http://korrespondent.net/business/economics/1289423-ukraina-ustanovila-antirekord-v-korruptsiynom-rejtinge-transparency-international>.

6. *Il'chenko S.* Ukradene zhittya – sudova pomilka [Elektronnij resurs]. – Rezhim dostupu: <http://helsinki.org.ua/index.php?id=1299148561>.

7. *Harchenko A.* Vypustili na volyu trekh killerov // *Segodnya*. – 2011. – 26 marta.

8. *Petik M.* Prostili smert' mamy troih detej // *Segodnya*. – 2011. – 26 noyabrya.

9. *Bronshtejn YA.* Spasi, Bozhe, menya ot sud'i, a s drugimi merzavcami ya sam spravlyus'. *Anatomiya sudebno-pravovoj patologii Ukrainy. Pamflet-issledovanie*. – Sevastopol': *Associaciya «KMATMN»*, 2003. – 398 s.

10. *Procesual'nij kriminal'nij kodeks Ukrainy*. – K.: *Vidavec' A.V.*, 2012. – 326 s.

11. *Sud prisyazhnyh. Material iz EHNEH* [Elektronnij resurs]. – Rezhim dostupu: <http://wiki.laser.ru/index.php>.